

Assignment

Page No.

Date

नाव : पुढे दक्षना विष्णु
कॉलेज :- अंड एम. एन देशमुख
कॉलेज राजुर

वॉल नं :- 700 वर्ग :- T.Y.B.A

विषय :- कार्बनिक आद्यव्यय

मो.नं :- 7385903292

प्र. 1 अंदाजपत्रक म्हणजे काय ? अंदाजपत्रकाचे स्वरूप आणि उद्दिष्टे कायस्वरूप स्पष्ट करा.

* प्रारंभिक :-

सार्वजनिक आयुष्य ही अर्थशास्त्राची स्वतंत्र शाखा असून तिच्या राजकोषीय व्यवहार असेही म्हणतात. राजकोषीय व्यवहारामध्ये सार्वजनिक अंदाजपत्रकाचा महत्त्वाचा स्थान आहे. सर्वसाधारणपणे राज्यवित्तीय धोरण किंवा चलननीती किंवा अर्थक्षेत्रीय धोरण या वरून उकाच अधिनी यापुढील जाणतात. आजच्या काळात विकसनशील देशात अंदाजपत्रकाचा विशेष महत्त्व प्राप्त झाले आहे.

* व्याख्या :-

१) प्रा. जे. एम. हॅन्सन :- "शासनाच्या महसुलाचा आणि खर्चाचा पुढील वर्षाचा अंदाज म्हणजे अंदाजपत्रक होय."

* अंदाजपत्रकाचा अर्थ :-

अंदाजपत्रकाचा इंग्रजीत Budget असे म्हणतात. बजेट हा शब्द Bougettee या शब्दाचा अर्थ चामड्याची पिशवी ह्या फ्रेंच शब्दापासून निर्माण झाला आहे. हा शब्द सर्वप्रथम इंग्लंडमध्ये १९३३ मध्ये वापरला गेला Bougettee या शब्दाचा अर्थ चामड्याची पिशवी अथवा पैसा असतो. अंदाजपत्रकाचा आणखी एक अर्थ सांगितला जातो तो म्हणजे शेवटपिअरच्या नाटकातील विदुषक रंगभूमीवर एक पेटा घेऊन रात असणे आणि

पेटितुन वेगवेगळ्या धुकु काडुन प्रेक्षाकांची करसणुक करत अस त्या पेटिला Budget Box असे म्हणतात. त्यावरून अंदाजपत्र-काली Budget असे नाव पडले.

* अंदाजपत्रकाचे स्वरूप :- भारतीय राज्यघटनेच्या कलमानुसार राज्य सरकारचा अर्थसंकल्प मांडला जातो. हा अर्थसंकल्प वित्तमंत्रालयाच्या अंतर्गत आर्थिक कामकाज विभागामार्फत तयार केला जातो. अंदाजपत्रकात आगामी वर्षातील अपेक्षित उत्पन्न आणि अपेक्षित खर्च यांचा मेळ घातला जातो. त्यात केंद्रसरकारच्या उत्पन्न किंवा महसुलाच्या विविध मशाचि तपशीलवार विवेचन दिलेले असते. तसेच आगामी वर्षात सरकार कोणकोणत्या योजनांवर किती खर्च करेल याचे तपशीलवार विवेचन असते. तसेच अंदाजपत्रकात येणारी तपशीलवार नुट कशी भरवून काढावी जाईल याचाही उल्लेख असतो.

साधारणतः १ एप्रिल ते ३१ मार्च या कालावधी काठी देशाचे अर्थमंत्री राष्ट्रपतीच्या वतीने प्रथम लोकसभेत अंदाजपत्रक साधारणतः फेब्रुवारीच्या शेवटच्या आठवड्यात अर्थ संकल्प सादर करण्याची प्रथा होती. परंतु भाजप प्राणित सरकारने १ फेब्रुवारीला अंदाजपत्रक सादर केले आहे. भारताने राज्यपालांच्या राज्याचे अर्थमंत्री विधानसभेत अर्थसंकल्प सादर करताना ज्या दिवशी अर्थसंकल्प किंवा असे म्हणले जाते. सादर केला जातो त्या दिवसाला अर्थसंकल्प दिन असे म्हणले जाते.

अंदाजपत्रकाचे प्रामुख्याने महसुली अंदाजपत्रक व भांडवली अंदाजपत्रकाने असे दोन भाग पडतात. महसुली अंदाजपत्रकाच्या उत्पन्नाच्या बाजूला कर व करीतर उत्पन्न दाखविले जाते. तर महसुल खर्चाच्या बाजूला योजना खर्च व योजनाबाह्य खर्च असे दाखवले जाते.

तर अंदाजपत्रकाच्या दुसऱ्या प्रकाराने म्हणजे भांडवली खर्च असे दोन भाग दाखविले जातात. भांडवली उत्पन्नाच्या बाजूला कर्ज वसुली, कर्ज, धमारा, व महसुली अंदाजपत्रकातील विलम्बक दाखविली जाते. तर भांडवली अंदाजपत्रकाच्या खर्चाच्या बाजूला - भांडवल गुंतवणुकीवरील खर्च, कर्जाची परतफेड, विदेशी कर्जावरील व्याज, आपत्कालीन विदेश मदत व अनुदाने दाखविली जातात.

* अंदाजपत्रकाची उद्दिष्टे :- अंदाजपत्रकाची प्रमुख उद्दिष्टे पुढील प्रमाणे स्पष्ट करता येतात.

1) साधनसामग्रीची वाटणी :- कारकारला साध्य करावयाची असलेली सामाग्रीक, भाषिक व इतर उद्दिष्टे

2) उत्पन्न व खर्चाचा अंदाज घेणे :- एका वर्षातील उत्पन्न व खर्चाचा अंदाज करणे हे अंदाजपत्रकाचे उद्दिष्ट असते. मागील वर्षाच्या आधारावर अर्थसंकल्प पुढील वित्तीय वर्षातील उत्पन्न व खर्चाचा अंदाज बांधला जातो.

३] वनवल्ली आणि अनुदानाचा योग्य वापर करणे :-
कर वनवल्लीमुळे आर्थिक समानता निर्माण होण्याबरोबरच गुंतवणुकीला प्रेरणा मिळते. परंतु कर वनवल्लीचा अयोग्य वापर झाला तर आर्थिक विषमता वाढून धानक वस्तुच्या उत्पादनात वाढ होत नाही. अनुदानाचा योग्य वापर करणे अंदाजपत्रकाचे महत्त्वाचे अर्थ उद्दिष्ट असते.

४] धाजगी गुंतवणुकीला चालना देणे :-
धाजगी गुंतवणुकीला चालना देणे हे अंदाजपत्रकाचे महत्त्वाचे उद्दिष्ट मानले जाते. धाजगी गुंतवणूक ही एक प्रेरित गुंतवणूक असते. धाजगी गुंतवणूकीमुळे उत्पन्न व राजश्यात वाढ होते. आर्थिक मंदीची तीव्रता कमी होते.

५] उत्पन्न व कंपलीतील विषमता कमी करणे :-
उत्पन्न आणि कंपलीतील विषमतेमुळे समाजात अगळे आणि चालूनघट जाहिर असताना वही निर्माण होताना श्रीमंत व शाकडून गरीबांचे व्हाषण वाढत असते. त्यामुळे अंदाजपत्रकातून योग्य ही प्रगतशील कर आकारणी करून श्रीमंत व शाकडाला उत्पन्न काढून घेतले जाते व सामान्यांना कर वचनेत सुट देऊन भारजानीत खर्चात वाढ केली जाते.

६] आर्थिक स्थैर्य :-
आर्थिक दृष्टिकोनातून चालनवाढ आणि चालूनघट दोन्ही वाईट असताना म्हणताना म्हणून अर्थव्यवस्थेत आर्थिक स्थैर्य प्रस्थापित करणे हे अंदाजपत्रकाचे एक महत्त्वाचे उद्दिष्ट आहे. सार्वजनिक कर आणि खर्चाद्वारे आर्थिक स्थैर्य प्राप्त केले जाते.

४] वार्जनीक उद्योगांचे व्यवस्थापन करणे :-
 वार्जनीक उद्योग हा देशाच्या आर्थिक विकासाच्या आधारस्तंभा असतो. अशा वार्जनीक उद्योगांना आधार देणे व त्याच्या उत्पन्न व खर्चाचे व्यवस्थापन करणे हे अंदाजपत्रकाचे उद्दिष्ट असते.

५] वार्जनीक आर्थिक वृद्धी साध्य करणे :-
 वार्जनीक वार्जनीक आर्थिक वृद्धी म्हणजे अर्थव्यवस्थेतील सर्व क्षेत्रांच्या समतोल विकास साध्य करणे होय. अंदाजपत्रकाने कर आणि खर्च विषयक तसेच अनुदान करण्याचे उद्दिष्ट प्राप्त केले जाते.

६] दारिद्र्य निर्मुलन :-
 भारतासारख्या अतिरिक्त लोकसंख्या असणाऱ्या देशांत दारिद्र्य निर्मुलन महत्वाचे उरते. अंदाजपत्रकाने कर आणि खर्च विषयक तसेच अनुदान विषयक धोरणे स्वीकारून वार्जनीक आर्थिक वृद्धी साध्य करणे होय अंदाजपत्रकाने वाजगार निर्मितीच्या कार्यक्रमावर वाढता खर्च करून तसेच उत्पन्नाचे समान वाटप साध्य करून दारिद्र्य कमी केले जाते.

७] नियति प्रोत्साहन व आयात नियंत्रण :-
 सरकार अंदाजपत्रकाच्या हेतु आयातीला कर वसूलती देवून आर्थिक सहाय्य करून नियति वाढविणे हा असतो. याचबरोबर वस्तु आणि सेवा यावरील करांचा योग्य वापर करून आयातीवर नियंत्रण करणे व शुद्ध परकीय चलन अनावश्यक व येनिच्या वस्तूंच्या आयातीसाठी वापरले जाणार नाही याची काळजी घेणे.

11] राजकोषीय धोरणाचे स्वरूप साधण :-
 राजकोषीय धोरणाचे साधन हे एक
 अंदाजपत्रकाचे महत्वाचे अंश आहे. राजकोषीय
 धोरणाने कर आकारणी, सार्वजनिक खर्च, सार्वजनिक
 कर्ज इ. बाबतीतील साधनाचा वापर करून
 अर्थव्यवस्थेची दिशा ठरवली जाते.

12] आर्थिक नियोजनास साहाय्य :-
 आर्थिक नियोजनास साहाय्य करणे हे
 अंदाजपत्रकाचे अंश आहे. देशातील आर्थिक
 नियोजनाच्या प्रक्रियेत आवश्यक असलेली विविध
 साधने सामग्री उभारण्याचे आणि पुरवठ्याचे कार्य
 अंदाजपत्रक करून घेते. या प्रकारचा अंदाजपत्रकाचा
 प्रमुख अंश आहे.

~~02/03/2024~~